

Galiojančių švietimo srities LR teisės aktų apžvalga:
gabūs, išskirtinių gabumų, didelį mokymosi potencialą turintys mokiniai. Įsitraukimas
į teisėkūros procesą, teikiant švietimo įstatymo pakeitimo siūlymą

Parengė

Rūta Petrylaitė

ruta.petrylaite@kurkl.lt

Marija Žilinskaitė

marija.zilinskaite@kurkl.lt

2022 m. rugsėjo 2 d.

Tikslas – apžvelgti galiojančius teisės aktus, kuriuose minimi gabūs, išskirtinių gabumų, didelį mokymosi potencialą turintys mokiniai.

Trumpiniai:

PPT – Pedagoginė psichologinė pagalba

SUP – specialieji ugdymosi poreikiai

LR ŠĮ – Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas

Sąvokos Nr.	Sąvoka	Apibrėžimas	Teisės aktai	Sąvokos vartojimas teisės akte	Neatitikimai, prieštaros
1	Gabus	Nėra	Mokyklų, vykdančių bendrojo ugdymo programas, veiklos išorinio vertinimo organizavimo ir vykdymo tvarkos aprašas (2007 [2021])	<i>3 priedas. Rodikliai</i> „Mokytojai laiku pastebi ir tinkamai ugdo kiekvieno mokinio gabumus bei talentus. Ypatingų, bendraamžių lygį pranokstančių gabumų turintiems mokiniams kuriami specialūs ugdymosi iššūkiai ir ugdymo būdai. Ugdydama gabius mokinius, mokykla bendradarbiauja su kitomis institucijomis, socialiniais partneriais, neformaliojo švietimo mokytojais. ”	
2	Talentingas	Nėra	Mokyklų, vykdančių bendrojo ugdymo programas, veiklos išorinio vertinimo organizavimo ir vykdymo tvarkos aprašas (2007 [2021])	<i>3 priedas. Rodikliai</i> „Mokytojai laiku pastebi ir tinkamai ugdo kiekvieno mokinio gabumus bei talentus. Ypatingų, bendraamžių lygį pranokstančių gabumų turintiems mokiniams kuriami specialūs ugdymosi iššūkiai ir ugdymo būdai.”	
3	Išskirtiniai gabumai	Visuose - neapibrėžta	1. „Tūkstantmečio mokyklų” programa (2021)	<i>1 šaltinis. Tūkstantmečio mokyklų programa V skyrius, 20.4.2</i>	Tūkstantmečio mokyklų programoje, švietimo įstatyme, bei mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių,

			<p>2. LR švietimo įstatymas (1991 [2022])</p> <p>3. Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymo organizavimo tvarkos aprašas (2015 [2021])</p> <p>4. 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos 9 prioriteto „Visuomenės švietimas ir žmogiškųjų išteklių potencialo didinimas“ 09.1.3-CPVA-K-723 priemonės „Nevalstybinių neformaliojo švietimo erdvių, valstybinių ir nevalstybinių mokyklų modernizavimas“ projektų finansavimo sąlygų aprašas (2018)</p> <p>5. Kandidatų gebėjimų</p>	<p>„Rodiklis - Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių**, ugdomų integruotai bendrosios paskirties mokyklose, dalis (proc.). **Išskyrus atsirandančius dėl išskirtinių gabumų ir nepalankių aplinkos veiksnių”</p> <p><i>2 šaltinis. LR Švietimo įstatymas, I skyrius, 2 str. 26 dalis</i></p> <p>„Specialieji ugdymosi poreikiai – pagalbos ir paslaugų ugdymo procese reikmė, atsirandanti dėl išskirtinių asmens gabumų, įgimtų ar įgytų sutrikimų, nepalankių aplinkos veiksnių.”</p> <p><i>II skyrius, 14 str. 3 dalis</i></p> <p>„Mokinio specialiųjų ugdymosi poreikių pirminį įvertinimą atlieka Vaiko gerovės komisija. Mokinio specialiuosius ugdymosi poreikius (išskyrus atsirandančius dėl išskirtinių gabumų) pedagoginiu, psichologiniu, medicininu ir socialiniu pedagoginiu aspektais įvertina Pedagoginė psichologinė tarnyba ir specialųjų ugdymąsi skiria Pedagoginės psichologinės tarnybos vadovas, atskirais atvejais – mokyklos vadovas su tėvų (globėjų, rūpintojų) sutikimu švietimo ir mokslo ministro nustatyta tvarka.”</p> <p><i>3 šaltinis. II skyrius. Specialiųjų ugdymosi poreikių nustatymas, specialiojo ugdymosi ir švietimo pagalbos skyrimas</i></p> <p>„6. Mokinių specialiųjų ugdymosi poreikių</p>	<p>ugdymo organizavimo tvarkos apraše minimi SUP mokiniai, bet kaip išimtis išskiriami „išskirtinių gabumų”.</p> <p>Geltona spalva išskirtos visos pagalbos ir įvertinimo galimybės, kurias, pagal galiojančius teisės aktus, gali gauti išskirtinių gabumų turintys mokiniai.</p> <p>Švietimo įstatymo prieštara:</p> <p>vienoje dalyje specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP) turintiesiems priskiriami išskirtiniai gabumai, o kitoje dalyje nurodoma, jog „mokinio specialiuosius ugdymosi poreikius (išskyrus atsirandančius dėl išskirtinių gabumų) įvertina PPT.”</p> <p>Tame pačiame LR švietimo įstatyme ši vaikų grupė yra priskiriama SUP turintiems, tačiau pagal LR ŠĮ II skyr. 14 str. 3 punktą (ir pagal „Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymo organizavimo tvarkos aprašas”) – jie įvertinami tik Vaiko gerovės</p>
--	--	--	--	--	--

			<p>vertinimo rekomendacijos, organizuojant atranką į specializuoto ugdymo krypties programas (pradinio ugdymo kartu su dailės, meniniu, muzikos ugdymu, pagrindinio ugdymo kartu su dailės, meniniu, muzikos ugdymu programomis) vykdančių mokyklų 1 klasę, 5 klasę ir I gimnazijos klasę (2020)</p>	<p>pirminį įvertinimą atlieka Mokyklos vaiko gerovės komisija, mokinių specialiuosius ugdymosi poreikius (išskyrus atsirandančius dėl išskirtinių gabumų) pedagoginiu, psichologiniu, medicininiu ir socialiniu pedagoginiu aspektais įvertina pedagoginė psichologinė tarnyba arba švietimo pagalbos tarnyba, vadovaudamasi Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašu, patvirtintu Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2011 m. liepos 13 d. įsakymu Nr. V-1265/V-685/A1-317 (Žin., 2011, Nr. 93-4428) ir švietimo ir mokslo ministro tvirtinamu Mokinio specialiųjų ugdymosi poreikių (išskyrus atsirandančius dėl išskirtinių gabumų) pedagoginiu, psichologiniu, medicininiu ir socialiniu pedagoginiu aspektais įvertinimo ir specialiojo ugdymosi skyrimo tvarkos aprašu.</p> <p>8. Mokiniai švietimo pagalba skiriama, vadovaujantis Mokinio specialiųjų ugdymosi poreikių (išskyrus atsirandančius dėl išskirtinių gabumų) pedagoginiu, psichologiniu, medicininiu ir socialiniu pedagoginiu aspektais įvertinimo ir specialiojo ugdymosi skyrimo tvarkos aprašu.”</p> <p><i>III skyrius. Ugdymo organizavimas</i></p> <p>„16. Mokiniais, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių dėl išskirtinių gabumų, ugdymas gali būti:</p> <p>16.1. ankstinamas, vadovaujantis Vaiko brandumo mokyti pagal priešmokyklinio ir pradinio ugdymo programas įvertinimo tvarkos aprašu, patvirtintu Lietuvos Respublikos</p>	<p>komisijos, bet iš PPT pagalbos negauna.</p>
--	--	--	--	--	---

				<p>švietimo ir mokslo ministro 2005 m. spalio 29 d. įsakymu Nr. ISAK-2173 (Žin., 2005, Nr. 131-4747), anksčiau pradėjus dalyvauti priešmokyklinio ir/ar pradinio ugdymo programose;</p> <p>16.2. spartinamas priešmokykliniame, pradiniame ir pagrindiniame ugdyme teisės aktų nustatyta tvarka.”</p> <p><i>4 šaltinis. I skyrius, 6 dalis</i></p> <p>„6. Valstybinė mokykla Apraše suprantama kaip pagrindinės mokyklos arba gimnazijos tipo valstybinė bendroji bendrojo ugdymo mokykla arba valstybinė mokykla skirta mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių dėl išskirtinių gabumų arba dėl įgimtų ar įgytų sutrikimų arba dėl nepalankių aplinkos veiksnių (lietuvių kilmės tremtinių, politinių kalinių palikuonims, lietuvių kilmės užsieniečiams ir išeiviams), vykdanči Studijų, mokymo programų ir kvalifikacijų registre įregistruotą bendrojo ugdymo programą.”</p> <p><i>5 šaltinis. I skyrius, 2 dalis</i></p> <p>„2. Atrankos tikslas – įvertinti kandidatų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių dėl išskirtinių gabumų dailei arba muzikai, tinkamumą mokytis pagal pradinio ugdymo kartu su dailės, meniniu, muzikos ugdymu programą, pagrindinio ugdymo kartu su dailės, meniniu, muzikos ugdymu programos pirmąją dalį, pagrindinio ugdymo kartu su dailės, meniniu, muzikos ugdymu programos antrąją dalį.”</p>	
--	--	--	--	--	--

4	Nerealizuoti ypatingi gabumai	<p><i>1 priedas, 3 straipsnis – 3 punktas (Mokymosi sunkumai) – 6. Nerealizuoti ypatingi gabumai</i></p> <p>„Vaiko pasiekimai neatitinka jo intelektinių gebėjimų, kurie yra didesni nei bendraamžių (IQ 130 ar didesnis) dėl individualių (asmenybės) ir aplinkos veiksnių (šeimos, mokyklos, bendraamžių ir t. t.)”</p>	<p>Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašas (2011 [2013])</p>	<p><i>I skyrius, 1 straipsnis</i></p> <p>„1. Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašas (toliau – Aprašas) reglamentuoja asmenų iki 21 metų negalių, sutrikimų, mokymosi sunkumų, dėl kurių kyla specialieji ugdymosi poreikiai, nustatymą ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius kriterijus. Apraše apibrėžiamos negalios, sutrikimai ir mokymosi sunkumai, kuriuos turintys asmenys priskiriami specialiųjų ugdymosi poreikių grupėms ir turi teisę gauti specialųjį ugdymą švietimo įstaigose.”</p> <p><i>II skyrius, 3 straipsnis, 3 dalis</i></p> <p>„3.3. Mokiniai, turintys mokymosi sunkumų. Šiai grupei priskiriami mokiniai, kuriems dėl nepalankios (kultūrinės/kalbinės, pedagoginės, socialinės-ekonominės) aplinkos ar susidariusių aplinkybių apribojamos galimybės realizuoti savo gebėjimus įsisavinant Bendrojo ugdymo programas. Mokinių, turinčių mokymosi sunkumų, grupei priskiriami mokiniai:</p> <p>3.3.1. besimokantys ne gimtąja kalba arba gyvenantys kitoje kultūrinėje/ kalbinėje aplinkoje;</p> <p>3.3.2. turintys sulėtėjusią raidą;</p> <p>3.3.3. turintys sveikatos problemų;</p> <p>3.3.4. patiriantys nepalankių aplinkos veiksnių įtaką;</p> <p>3.3.5. patiriantys emocinę krizę;</p> <p>3.3.6. nerealizuojantys ypatingų gabumų.</p> <p>4. Mokiniai specialiųjų ugdymosi poreikių grupei priskiriami vadovaujantis 1</p>	<p>Nerealizuoti ypatingi gabumai priskiriami mokymosi sunkumams, o šie – specialiesiems ugdymosi poreikiams priskiriama grupė.</p> <p>Dokumentas teigia, jog mokymosi sunkumų turintieji (įskaitant nerealizuojančius ypatingų gabumų) turi teisę gauti specialųjį ugdymą švietimo įstaigose.</p> <p>Apibrėžimas „nerealizuoti ypatingi gabumai” yra pasenęs, jame akcentuojamas tik IQ rodiklis. Naujausi įvertinimo įrankiai naudoja IQ testavimą kaip vieną iš intelektualinio gebėjimo vertinimų, tačiau atsižvelgia ir į kokybinius rodiklius, tokius kaip mokymosi veiklos bei asmeninės savybės.</p> <p>Atkreipti dėmesį: Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos apraše sąvoka „nerealizuojantys ypatingų gabumų” neatspindi viso didelį mokymosi potencialą</p>
---	-------------------------------	---	---	--	---

				priede pateiktu Negalių, sutrikimų, mokymosi sunkumų apibūdinimu.”	turinčių mokinių spektro. Dokumente minima, jog šiems vaikams „apribojamos galimybės įsisavinant Bendrojo ugdymo programas”, tačiau galimybės apribotos ne tik nerealizuojantiems ypatingų gabumų mokiniams, bet ir kitoms didelį mokymosi potencialą turinčioms mokinių grupėms (dvejopai išskirtiniams, iškritusiems iš sistemos ir kt.).
5	Ypatingi gabumai	Nėra	Mokyklų, vykdančių bendrojo ugdymo programas, veiklos išorinio vertinimo organizavimo ir vykdymo tvarkos aprašas (2007 [2021])	<i>3 priedas. Rodikliai</i> „Mokytojai laiku pastebi ir tinkamai ugdo kiekvieno mokinio gabumus bei talentus. Ypatingų, bendraamžių lygį pranokstančių gabumų turintiems mokiniams kuriami specialūs ugdymosi iššūkiai ir ugdymo būdai.”	
6	Aukštą motyvaciją turintis mokinys	Nėra	Mokinių dalykinių olimpiadų, konkursų ir kitų renginių nuostatai (2020)	<i>II skyrius, 4 dalis</i> „4. Renginių tikslai: 4.1. sukurti sąlygas aukštą motyvaciją turinčių mokinių gabumams ir kūrybiškumui atsiskleisti; 4.2. užtikrinti dalyvavimą tarptautiniuose renginiuose: olimpiadose, konkursuose ir kituose renginiuose.”	

APIBENDRINIMAS

1. **Nėra vieningos sąvokos**, teisės aktuose apibūdinančios gabius, didelį mokymosi potencialą turinčius vaikus.
2. Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos apraše „nerealizuotų ypatingų gabumų“ sąvoka yra pasenusi – fokusuojamasi ties IQ.
3. **Tik 1 iš 8 dokumentų vartojama sąvoka yra apibrėžta sąvokų skyriuje** (t.y. **nerealizuoti ypatingi gabumai** mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos apraše).
4. **Neaiškus didelį potencialą turinčiųjų, gabiujų statusas SUP strategijoje:** pagal (1) LR švietimo įstatymą bei (2) mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašą, nerealizuoti ypatingi gabumai priskiriami SUP. Pagal kitus teisės aktus, apžvelgtus lentelėje, – nerealizuoti ypatingi gabumai išskiriami kaip išimtis, kuriems pagalba neteikiama arba tam tikros sąlygos, taikomos turintiems SUP, negalioja.
5. Tik po sąvoka „išskirtiniai gabumai“ aiškiai įvardintos galiojančios išlygos, kurios paryškintos **geltona spalva**.
6. Tik sąvokos „išskirtiniai gabumai“ bei „nerealizuoti ypatingi gabumai“ yra priskiriamos SUP ((1) LR ŠĮ bei (2) mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos apraše).
7. Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos apraše sąvoka „nerealizuojantys ypatingų gabumų“ neatspindi viso **didelį mokymosi potencialą turinčių mokinių** spektro. Dokumente minima, jog šiems vaikams „apribojamos galimybės įsisavinant Bendrojo ugdymo programas“, tačiau galimybės apribotos ne tik nerealizuojantiems ypatingų gabumų mokiniams, bet ir kitoms didelį mokymosi potencialą turintiems mokinių grupėms (dvejopai išskirtiniams, iškritusiems iš sistemos ir kt.).

ĮSITRAUKIMAS Į TEISĖKŪROS PROCESĄ, SIŪLANT ŠVIETIMO ĮSTATYMO KEITIMO FORMULUOTE

2022 m. birželis

- Atlikta LR švietimo įstatymo bei poįstatyminių teisės aktų analizė, kuriuose minimi gabūs, išskirtinių gabumų, ypatingų gabumų turintys mokiniai
- Įvykę susitikimai su NŠA, ŠMSM teisininkais bei Bendrojo ugdymo departamento darbuotojais dėl įstatymo pakeitimo

2022 m. liepa

- Kartu su ŠMSM Bendrojo ugdymo departamento darbuotojais suformuluota švietimo įstatymo keitimo projektui siūloma formuluotė dėl II sk. 14 straipsnio 3 dalies

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo galiojanti suvestinė (2022-01-01 - 2022-08-31, Nr. I-1489)

14 straipsnis. Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymas

1. Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymo paskirtis – padėti mokiniui lavintis, mokytis pagal gebėjimus, įgyti išsilavinimą ir kvalifikaciją, pripažįstant ir plėtojant jų gebėjimus ir galias. Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymas organizuojamas švietimo ir mokslo ministro nustatyta tvarka.

2. Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupės nustatomos ir jų specialieji ugdymosi poreikiai skirstomi į nedidelius, vidutinius, didelius ir labai didelius švietimo ir mokslo ministro, sveikatos apsaugos ministro, socialinės apsaugos ir darbo ministro nustatyta tvarka.

3. Mokinio specialiųjų ugdymosi poreikių pirminį įvertinimą atlieka Vaiko gerovės komisija. Mokinio specialiuosius ugdymosi poreikius (išskyrus atsirandančius dėl išskirtinių gabumų) pedagoginiu, psichologiniu, medicininu ir socialiniu pedagoginiu aspektais įvertina Pedagoginė psichologinė tarnyba ir specialųjį ugdymą skiria Pedagoginės psichologinės tarnybos vadovas, atskirais atvejais – mokyklos vadovas su tėvų (globėjų, rūpintojų) sutikimu švietimo ir mokslo ministro nustatyta tvarka.

4. Pedagoginių psichologinių tarnybų darbo organizavimo tvarką nustato švietimo ir mokslo ministras, suderinęs su sveikatos apsaugos ministru.

5. Mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, bendrojo ugdymo, profesinio mokymo programos prirėikus pritaikomos šio straipsnio 1 dalyje nurodyta tvarka, studijų programos – aukštosios mokyklos nustatyta tvarka.

6. Mokiniai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių, formaliojo švietimo programas gali baigti per trumpesnę ar ilgesnę negu nustatytą laiką, gali mokytis su pertraukomis, šias programas gali baigti atskirais moduliais. Mokiniai, turintys labai didelių ir didelių specialiųjų ugdymosi poreikių, bendrojo ugdymo mokyklose (klasėse), skirtose mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, gali mokytis iki mokslo metų, kuriais jiems sueina 21 metai, pabaigos. Jeigu mokiniai, turintys labai didelių ir didelių specialiųjų ugdymosi poreikių, dėl ligos mokėsi su pertraukomis, pateikę tokių pertraukų priežastį pagrindžiančius dokumentus, jie gali mokytis iki mokslo metų, kuriais jiems sueina 23 metai, pabaigos.

Straipsnio dalies pakeitimai:

Nr. [XIV-484](#), 2021-06-30, paskelbta TAR 2021-07-14, i. k. 2021-15863

7. Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymą įgyvendina visos privalomąjį ir visuotinį švietimą teikiančios mokyklos, kiti švietimo teikėjai, atskirais atvejais – mokyklos (klasės), skirtos mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdyti.

8. Vaikams nuo gimimo iki 18 metų (turintiems didelių ir labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių – iki mokslo metų, kuriais jiems sueina 21 metai, pabaigos, o tiems, kurie dėl ligos mokėsi su pertraukomis ir pateikė tokių pertraukų priežastį pagrindžiančius dokumentus, – iki mokslo metų, kuriais jiems sueina 23 metai, pabaigos), ugdomiems (mokomiems) pagal ikimokyklinio, priešmokyklinio, bendrojo ugdymo, pirminio profesinio mokymo programas, ir jų tėvams (globėjams, rūpintojams) koordinuotai teikiamos švietimo pagalba, socialinės ir sveikatos priežiūros paslaugos švietimo, mokslo ir sporto ministro, socialinės apsaugos ir darbo ministro ir sveikatos apsaugos ministro nustatyta tvarka.

Papildyta straipsnio dalimi:

Nr. [XII-2536](#), 2016-06-29, paskelbta TAR 2016-07-15, i. k. 2016-20657

Straipsnio dalies pakeitimai:

Nr. [XIV-484](#), 2021-06-30, paskelbta TAR 2021-07-14, i. k. 2021-15863

Švietimo įstatymo keitimui siūloma formuluotė (2022-09-02)

II skyrius, 14 straipsnis, 3 dalis

„Mokinio specialiųjų ugdymosi poreikių, atsirandančių dėl išskirtinių asmens gabumų, įgimtų ar įgytų sutrikimų, nepalankių aplinkos veiksnių, pirminį įvertinimą atlieka Vaiko gerovės komisija. Mokinio specialiuosius ugdymosi poreikius, **taip pat ir atsirandančius dėl nerealizuotų išskirtinių gabumų**, pedagoginiu, psichologiniu, medicininu ir socialiniu pedagoginiu aspektais įvertina Pedagoginė psichologinė tarnyba, **akredituota švietimo, mokslo ir sporto ministro nustatyta tvarka. Nustačius specialiuosius ugdymosi poreikius, taip pat ir atsiradusius dėl nerealizuotų išskirtinių gabumų**, Pedagoginės psichologinės tarnybos vadovas, atskirais atvejais – mokyklos vadovas švietimo, mokslo ir sporto ministro nustatyta tvarka **skiria ugdymo programų pritaikymą arba individualizuotą ugdymą ir rekomendacijas dėl reikalingos švietimo pagalbos teikimo.**”